

بررسی آثار و اندیشه های داروشناسی حکیم جرجانی از منظر تاریخ پزشکی دوره

تمدن اسلامی

چکیده

مقدمه: در طب سنتی ایران بخش بزرگی از درمان بیماری ها به وسیله داروها صورت می گیرد که از منشاء های گیاهی، حیوانی و معدنی تهیه می شوند. بر همین اساس، درمان بیماری ها رابطه بسیار تنگاتنگی با داروشناسی پیدا کرد و از این رو است که سید اسماعیل جرجانی مانند اغلب پزشکان مولف دوره اسلامی در تالیفات پزشکی خود بخشی را به داروشناسی و داروسازی اختصاص داده است.

روش انجام کار: این مطالعه به شیوه کتابخانه ای با مرجع قراردادن چهار کتاب نگاشته شده توسط سید اسماعیل جرجانی در حوزه پزشکی شامل: ذخیره خوارزمشاهی، الاغراض الطیبه و المباحث العلائیه، یادگار، و خفی علائی و نیز با استفاده از مقالات و متون مرتبط با حوزه پژوهش صورت گرفته است.

یافته ها: یافته های این پژوهش را در چند حوزه مختلف می توان مورد بررسی قرار داد بخصوص در حوزه های منبع شناسی، حجم و گستره کاربرد مواد دارویی مفرده و داروهای ترکیبی توسط جرجانی در درمان بیماری ها و دیدگاه های وی نسبت به کیفیت داروها. یافته های پژوهش بر تاثیر زبان فارسی بر سبک و سیاق نگارش های وی دلالت دارند و نیز بر اساس بررسی های کمی

صورت گرفته بر میزان ارجاعات وی به آثار پیش از خودش در بخش معالجاتی، مشخص گردید که وی از میان یونانیان بیشتر از تالیفات جالینوس بهره برده است و در میان پزشکان ایرانی نیز بیشتر از آثار رازی استفاده نموده است. یافته های پژوهش در خصوص حجم و گستره کاربرد مواد دارویی در بخش های قرابادین، نیز دلالت بر این دارند که بیشترین میزان داروهای نام برده شده توسط وی داروهای مفرده گیاهی می باشند و در داروهای مرکب نیز در حدود ۹۷٪ داروها دارای پایه گیاهی هستند. وی در قرابادین کتاب ذخیره خوارزمشاهی در ذیل ۶۳ عنوان مختلف مجموعاً از ۱۴۲۱۹ دارو نام برده که ۷۲٪ داروهای مفرده گیاهی، ۱۸٪ داروهای مفرده حیوانی، ۵٪ داروهای معدنی و ۵٪ داروهای مرکب است. وی در قرابادین کتاب الاغراض خود در ذیل ۲۰ تیترا مختلف از ۴۰۷۹ دارو نام برده است که ۷۹٪ داروی مفرده گیاهی، ۱۱٪ داروی مفرده حیوانی، ۵٪ داروی مفرده معدنی و ۵٪ ماده مرکب بوده اند. مقایسه بخش های سموم چهار کتاب جرجانی نشان دهنده این موضوع است که اعظم دانش زهرشناسی و پادزهرهای وی در همان کتاب ذخیره خوارزمشاهی آورده شده است حال آنکه در سایر کتب به خصوص در مورد خفی اعلائی به تدریج این مطالب کمتر شده است.

بحث و نتیجه گیری: در طی بررسی تالیفات دارویی جرجانی این نکته که ذخیره خوارزمشاهی کتابی دایره المعارفی و جامع نسبت به سایر تالیفات وی می باشد به وضوح مشهود گردید چرا که در هیچ یک از سه کتاب فوق الذکر مطلب دارویی که در کتاب ذخیره از آن یاد نشده باشد، یافت نشد. وی برای بیان داروها در بیشتر موارد از نام های فارسی استفاده کرده است که این

موضوع باعث گردیده تا علاوه بر ارزش پزشکی آثارش، تالیفات وی دارای ارزش زبان شناختی نیز گردد.

کلیدواژگان: جرجانی، تاریخ پزشکی، داروشناسی، پزشکی ایرانی.